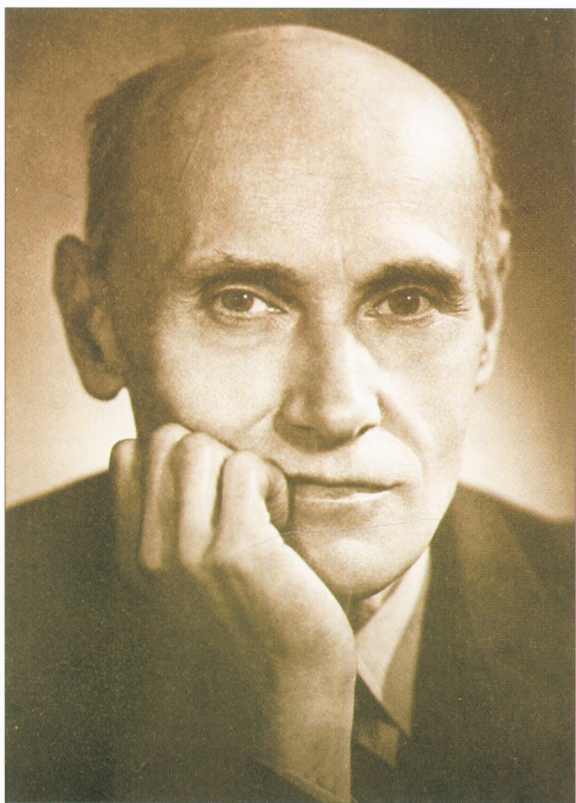

KAROL OSTROWSKI

(1897–1977)

Bibl. Jac.

Karol Ostrowski urodził się w Krakowie dnia 4 maja 1897 roku. Całe swoje życie związał z Krakowem, który darzył szczególnym uczuciem, służąc mu swoją wiedzą i trudem niemal przez cały okres swego dojrzałego życia.

W Krakowie uczęszczał do cieszącego się dobrą sławą klasycznego Gimnazjum im. Króla Jana III Sobieskiego zafascynowany językiem greckim i łacińskim oraz uzyskując bardzo dobre oceny na świadectwach szkolnych. Uzdolniony muzycznie dyrygował z różnych okazji chórem szkolnym oraz pisał własne kompozycje muzyczne.

Maturę złożył z odznaczeniem. Tajemnicę jego bardzo dobrych wyników stanowiły nie tylko takie cechy charakteru, jak sumienność, rzetelność i skrupulatność, lecz również fakt udzielania przez niego od 13 roku życia korepetycji. Zmuszała go do tego trudna sytuacja materialna, w której znajdował się od najmłodszych lat. Wychowywany był przez matkę, która ukształtowała jego prawy i szlachetny charakter oraz niezwykle wrażliwość na ludzką niedolę. Klasyczne wykształcenie, talent muzyczny oraz dar głębokiego przeżywania piękna przyrody dopełniły rzeźby jego prawnego charakteru.

*

1. Z Uniwersytetem Jagiellońskim związał się Karol Ostrowski stosunkowo wcześniej, rozpoczynając studia na Wydziale Prawa w roku akademickim 1915/16, bezpośrednio po złożeniu matury. Studia zmuszony był jednak przerwać na okres służby wojskowej, odbywając ją w czasie pierwszej wojny światowej. Ponownie mógł je podjąć dopiero w roku akademickim 1919/20.

2. Karol Ostrowski uczęszczał na wykłady uczonych tej miary jak profesorowie: Stanisław Estreicher, Stanisław Kutrzeba, Edmund Krzymuski, Stanisław Wróblewski oraz Fryderyk Zoll (młodszy). U nich też zdawał egzaminy objęte programem studiów z wysmienitymi ocenami mimo konieczności łączenia studiów z pracą zawodową. Studia prawnicze ukończył w roku 1922. Jego solidną wiedzę prawniczą uzupełniała wiedza ekonomiczna uzyskana w ramach Studium Handlowego, prowadzonego przy Wyższej Szkole Handlowej w Krakowie.

3. Uwieńczeniem studiów prawniczych Karola Ostrowskiego było uzyskanie przez niego w roku 1928 na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego stopnia doktora praw. Od tego momentu zrodził się u niego zamiysł poświęcenia się pracy naukowej w ramach Uniwersytetu Jagiellońskiego. Na podjęcie pracy naukowej w charakterze asystenta-wolontariusza bezpośrednio po uzyskaniu stopnia naukowego nie pozwoliły mu jednak trudne warunki materialne, zmuszające go do kontynuowania podjętej wcześniej pracy zawodowej.

*

1. Realizacja zamiysłu Karola Ostrowskiego poświęcenia się pracy naukowej w ramach Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego mogła nastąpić dopiero po zakończeniu drugiej wojny światowej. Należy jednak podkreślić, że potwierdzeniem istnienia tego zamiysłu już znacznie wcześniej, było opublikowanie przez niego wkrótce po uzyskaniu stopnia doktora praw pierwszej pracy naukowej. Praca ta zawierała projekt nowej konstrukcji rachunkowości budżetowej. Znalazła w niej wyraz zarówno jego wiedza prawnicza i ekonomiczna, jak i rzetelność oraz dociekliwość naukowa.

2. Pracę w Uniwersytecie Jagiellońskim podjął Karol Ostrowski bezpośrednio po wyzwoleniu w 1945 roku, początkowo w charakterze asystenta-wolontariusza. Dopiero od roku akademickiego 1946/47 zatrudniony został w charakterze st. asystenta Katedry Skarbowości i Prawa Skarbowego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Katedrą tą kierował wówczas prof. dr Jerzy Michalski, były minister skarbu, wykładający na Wydziale Prawa również rachunkowość przed profesorem Tomaszem Lulkiem.

3. Na stanowisku starszego asystenta Katedry Skarbowości i Prawa Skarbowego UJ dał się poznać Karol Ostrowski jako doskonały dydaktyk, o olbrzymiej erudycji, umiejętnie wiążący zagadnienia teoretyczne z praktycznym funkcjonowaniem określonych instytucji prawa finansowego. W okresie tym, aż do roku 1951, był wykładowcą finansów i prawa finansowego, a w pewnym okresie także i rachunkowości w Wyższej Szkole Nauk Społecznych.

4. Rok 1951 rozpoczyna nowy rozdział w działalności naukowej Karola Ostrowskiego na Uniwersytecie Jagiellońskim. W tym roku mianowany został zastępcą profesora, obejmując jednocześnie kierownictwo Katedry Prawa Finansowego UJ, na którą przemianowana została dotychczasowa Katedra Skarbowości i Prawa Skarbowego Uniwersytetu Jagiellońskiego, utworzona u schyłku XIX wieku dla pierwszego jej profesora wyłącznie skarbowości i prawa skarbowego doktora Juliusza Lea, a wkrótce prezydenta miasta Krakowa.

5. Karolowi Ostrowskiemu przypadła niewdzięczna rola odchodzenia od dawnych ujęć skarbowości i prawa skarbowego w kierunku współczesnego prawa finansowego, co przy istnieniu odmiennego systemu gospodarczego i politycznego zmuszało do przedstawiania również tzw. socjalistycznych treści. Czynił to jednak z właściwym sobie umiarem, unikając w dużej mierze ówczesnych uproszczonych ujęć typu propagandowego. Koncentrował się natomiast głównie na przedstawianiu konstrukcji prawnej poszczególnych instytucji. Wymagało to całkowicie odmiennego opracowania materiału wykładowego i ćwiczeniowego pod względem metodologii i treści. Temu celowi służyły doskonale, z dużą precyzją ujmowane wykłady i seminaria, a także ćwiczenia, prowadzone początkowo bezpośrednio przez profesora Karola Ostrowskiego. Pomocne były również jego doskonale skrypty z zakresu prawa finansowego, które przez dłuższy czas udostępniane były studentom nieodpłatnie w formie powielanych maszynopisów. W okresach późniejszych formę pomocy dydaktycznej dla studentów stanowiły skrypty profesora Karola Ostrowskiego. Początkowo: *Prawo podatkowe materialne* z 1947 roku, a później obszernie skrypty: *Prawo finansowe*, część I ogólna (wyd. I z 1950 i wyd. II z 1959 roku) oraz *Prawo finansowe*, część II ogólna z 1961 roku.

6. Do pracy dydaktycznej przywiązywał Karol Ostrowski dużą wagę, poświęcając jej dużo trudu i czasu. Jego wykłady zawsze starannie przygotowane pod względem metodologicznym, nasycone interesującą treścią i cechujące się prawniczą precyzją cieszyły się dużym uznaniem słuchaczy. Był bardzo ceniony przez studentów, którzy darzyli go szacunkiem i zaufaniem. Łączył bowiem znaczne wymagania z naturalną życzliwością. Nie szczędził trudu swym magistrantom, którzy pod jego kierunkiem przygotowali i obronili około 100 prac magisterskich.

Sprawy studenckie były mu zawsze bliskie, czemu dawał wyraz, pełniąc funkcję prodziekana Wydziału Prawa i Administracji w latach 1953–1955 oraz przewodniczącego wydziałowej komisji stypendialnej. Bardzo pozytywna ocena wyników pracy

dydaktycznej Karola Ostrowskiego znalazła wyraz w nagrodzie Ministra Szkolnictwa Wyższego przyznanej mu w 1966 roku za działalność dydaktyczno-wychowawczą oraz organizacyjną w zakresie procesu dydaktycznego, a także za prace związane z kształceniem młodej kadry. Otrzymał z tego tytułu również szereg nagród władz Uczelni, a także oficjalne podziękowania organizacji studenckich.

7. Zainteresowania badawcze Karola Ostrowskiego dotyczyły trzech głównych kręgów problemowych: systemu finansowego i polityki finansowej II Rzeczypospolitej Polskiej, polityki podatkowej hitleryzmu w tzw. Generalnym Gubernatorstwie oraz instrumentów polityki podatkowej i budżetowej Polski powojennej.

Pierwszy krąg zainteresowań badawczych zaowocował obszerną publikacją książkową pt. *Polityka finansowa Polski przedwrześniowej* (PWN, Warszawa 1958), w której przedstawił i krytycznie ocenił rozwiązania prawne, stosowane w różnych dziedzinach publicznej działalności finansowej II Rzeczypospolitej Polskiej, wnikając głęboko w ich uwarunkowania oraz cele i skutki społeczne. Zdaniem niektórych autorów, m.in. profesora Jerzego Lubowickiego, spojrzenie na międzywojenną rzeczywistość oraz stosowaną politykę finansową było jednak nadmiernie krytyczne. Stosowanym w II Rzeczypospolitej rozwiązaniom prawno-finansowym poświęcił również pracę *Finanse i prawo finansowe*, stanowiącą jeden z rozdziałów pracy zbiorowej pt. *Historia państwa i prawa Polski 1918–1939, część I* (PWN, Warszawa 1962). W pracy tej przedstawił w sposób interesujący, a zarazem w miarę syntetyczny międzywojenne prawo finansowe oraz działalność finansową ówczesnego państwa polskiego. Problematyce historii finansów publicznych i prawa finansowemu tego okresu poświęcił w 1969 roku również opracowanie pt. *Finansowe oblicze międzywojennej niepodległości*, w którym dokonał interesującego zestawienia cieni i – jak pisze – „nielicznych blasków” ówczesnej publicznej działalności finansowej, kreśląc przy tym w sposób obiektywny także trudności, na jakie ona natrafiała.

Drugi krąg zainteresowań badawczych Karola Ostrowskiego zaowocował w obszernej monografii pt. *Hitlerowska polityka podatkowa w Generalnym Gubernatorstwie* (Warszawa 1977). Pionierski charakter tej monografii narzucał żmudne badania archiwalne oraz konieczność docierania do ogromnej ilości trudno dostępnych materiałów źródłowych, głównie w języku niemieckim. Praca ta reprezentuje znaczną wartość z uwagi na jej opracowanie przez wybitnego znawcę instrumentów polityki podatkowej, a także ze względu na przejawioną przez niego pasję demaskatorską. Do tego nurtu badawczego nawiązał Karol Ostrowski także w późniejszej pracy naukowej – pozostawionej w rękopisie – na temat koncepcji „jedności administracji”, sformułowanej przez Hansa Franka dla potrzeb Generalnego Gubernatorstwa.

Trzeci krąg badawczy, który szczególnie silnie zaznaczył się w dorobku naukowym Karola Ostrowskiego i zaowocował szeregiem prac, dotyczy instrumentów polityki finansowej, stosowanych w Polsce powojennej w systemie finansowym tzw. realnego socjalizmu. Usystematyzowaniu i naświetleniu funkcji tego systemu poświęcona była praca artykułowa pt. *Zagadnienia systemu finansowego socjalizmu*.

Do problematyki finansów samorządu terytorialnego, kłócącego się w istocie rzeczy z praktyką realnego socjalizmu, nawiązał Karol Ostrowski stosunkowo wcześniej w artykule pt. *W sprawie uzdrowienia finansów samorządowych*. Często pojawiający się w twórczości naukowej Karola Ostrowskiego wątek społeczno-wychowawczy znalazł wyraz w artykule pt. *O reformie prawa budżetowego w aspekcie społeczno-wychowawczym*.

Systemowi podatkowemu doby powojennej poświęcił Karol Ostrowski rozprawę pt. *Zagadnienie istoty i celowości podatków od gospodarki państwowej*, w której analizuje w sposób wnikliwy kontrowersyjne zagadnienie zasadności poboru podatków od przedsiębiorstw państwowych i ich charakteru. Do równie kontrowersyjnego zagadnienia nawiązuje także w rozprawie pt. *«Za» czy «przeciw» podatkowi od wynagrodzeń*, ujmując w niej w sposób przeglądowy instytucję podatku od wynagrodzeń, uzasadniając jego celowość oraz rysując jego pożądany kształt. Na szczególną uwagę zasługuje również artykuł pt. *Niektóre zagadnienia taryf podatkowych*, w którym formułuje postulaty w zakresie socjologicznie uwarunkowanej budowy taryf podatkowych oraz dokonuje analizy ich racjonalności na podstawie zaprezentowanych w pracy równań algebraicznych.

Wiele uwagi poświęcił Karol Ostrowski w swej pracy naukowej kontroli finansów publicznych, publikując rozprawę: *Z zagadnień kontroli społecznej terenowych planów gospodarczych i budżetów* oraz budzącą szczególne zainteresowanie ze względu na poruszone w niej problemy rozprawę *O humanizmie w działalności kontrolnej*, stanowiącej rezultat doświadczeń zawodowych Karola Ostrowskiego.

8. Szczególnie wartościową pozycję w dorobku naukowym Karola Ostrowskiego stanowi obszerne dzieło pt. *Prawo finansowe, Zarys ogólny* (PWN, Warszawa 1970), które doczekało się drugiego wydania w 1972 roku. Dzieło to uznawane było przez autorów podobnych tematycznie prac za najlepsze polskie opracowanie tej doby. Walory tej pracy oddaje najlepiej założenie Autora, zgodnie z którym ma ona stanowić teoretyczną podstawę studiowania obowiązującego prawa finansowego, ułatwiającą rozumienie jego rozwiązań. Treścią pracy jest tzw. część ogólna nauki prawa finansowego, a poszczególne instytucje prawnofinansowe potraktowane zostały w niej niezwykle głęboko od strony teoretycznej. Praca ta oparta jest na szerokich i głębokich studiach teoretycznych i historycznych. Zawiera ona szereg oryginalnych konstrukcji, będących wyrazem przemyśleń i docieklivosti Autora.

Poglądy sformułowane przez Karola Ostrowskiego w tej pracy stworzyły w dużej mierze podstawy dla rozwoju w literaturze polskiej teorii prawa podatkowego przez jego następców. Z tych też względów są one do dnia dzisiejszego licznie powoływane we współczesnej literaturze przedmiotu.

9. Odrębną kartę w działalności naukowej Karola Ostrowskiego stanowiło pełnienie funkcji promotora przewodów doktorskich, a także udział w licznych przewodach doktorskich i habilitacyjnych w charakterze recenzenta. Znaczne jego wymagania i surowość sądów łagodziła zyczliwość okazywana młodszemu pokoleniu przedstawicieli nauki prawa finansowego.

Jako wybitny znawca teorii prawa finansowego oraz praktycznej działalności w zakresie finansów publicznych uczestniczył w pracach Komisji Nauk Ekonomicznych i Nauk Prawniczych Oddziału PAN w Krakowie, Rady Naukowej przy Ministrze Finansów, a później Rady Naukowej Instytutu Finansów. Był również członkiem Międzynarodowego Instytutu Finansów Publicznych.

10. Osiągnięcia naukowe i dydaktyczne Karola Ostrowskiego stanowiły podstawę nadania mu kolejno tytułów naukowych: docenta, profesora nadzwyczajnego, a następnie profesora zwyczajnego. Bardzo pozytywna ocena jego działalności uniwersyteckiej znalazła wyraz w przyznaniu mu licznych odznaczeń, m.in. w roku 1965 Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski.

1. Ważny element życia Karola Ostrowskiego poprzedzający jego działalność uniwersytecką stanowiła służba w administracji publicznej, która zapewniła mu doskonałą znajomość funkcjonowania instrumentów polityki finansowej w konkretnej, zmieniającej się rzeczywistości. Już wcześniej jednak, tuż po zakończeniu studiów prawniczych, a mianowicie w roku 1922, podjął Karol Ostrowski pracę zawodową na odpowiedzialnym stanowisku kierownika księgowości w spółdzielni urzędniczej „Zespół” w Krakowie. Ponieważ idea spółdzielczości była mu zawsze bardzo bliska, w spółdzielni tej pełnił również funkcję członka zarządu w latach 1920–1926. Już wkrótce podjął jednak służbę w administracji publicznej.

2. Od roku 1926 związał się na szereg lat z Zarządem Miejskim Krakowa. Początkowo pracował w dziale rachunkowo-budżetowym na stanowisku referenta. Wkrótce dał się poznać jako doskonały znawca zagadnień rachunkowości i gospodarki budżetowej. W związku z tym powierzono mu w latach 1930–1934 funkcję kierownika Miejskiego Biura Kontroli. Od roku 1935 aż do wybuchu drugiej wojny światowej pełnił wysoką i odpowiedzialną funkcję zastępcy naczelnika Wydziału Finansowego Zarządu Miasta Krakowa.

W Zarządzie Miasta Krakowa znalazł też schronienie na okres okupacji hitlerowskiej. Jakkolwiek zajmował wówczas jedynie skromne stanowisko referenta, zdołał wiele uczynić dla Krakowa, m.in. dzięki doskonałej znajomości języka niemieckiego. Jako człowiek niezwykle wrażliwości z trudem godził się na doznawane na każdym kroku upokorzenia godności Polaka. Naturalną w tej sytuacji nienawiść do hitlerowskich okupantów powiększała ciągła obawa o los żony Zofii, która będąc gimnazjalną profesorką biologii, uczestniczyła w tajnym nauczaniu.

3. Po wyzwoleniu powierzono Karolowi Ostrowskiemu odpowiedzialne stanowisko naczelnika Wydziału Finansowego w Zarządzie Miejskim. Przypadły mu w związku z tym trudne zadania odbudowy finansów miasta, zwłaszcza zaś jego gospodarki budżetowej. Ponieważ od dłuższego czasu poświęcał się pracy naukowej, którą trudno było jednak godzić z absorbującą go nadmiernie pracą na odpowiedzialnym stanowisku naczelnika Wydziału Finansowego, na własną prośbę przeszedł w roku 1949 do organizowanej właśnie Miejskiej Komisji Planowania Gospodarczego. Powierzono mu kierownictwo sekcją planów zbiorczych i bilansów, mającą strategiczne znaczenie dla gospodarki Miasta Krakowa. Znając od wielu lat doskonale realia tej gospodarki, był niezwykle ceniony na tym stanowisku dzięki swej głębokiej wiedzy teoretycznej oraz doświadczeniu praktycznemu, a także niezbędnej w tej dziedzinie sumienności i skrupulatności. Z tym większym żalem przyjęto jego rezygnację z pracy zawodowej w Zarządzie Miasta na rzecz pracy naukowej na Uniwersytecie Jagiellońskim.

4. Zamykając ważny etap swej pracy w administracji publicznej, Karol Ostrowski nie zerwał jednak kontaktów z władzami miejskimi. Utrzymywał je nadal w płaszczyźnie działalności społecznej. Wkladał mianowicie wiele wysiłku oraz osobistego zaangażowania w prace Komisji Finansów, Budżetu i Planu Gospodarczego Rady Narodowej Miasta Krakowa, będąc jej długoletnim członkiem i zastępcą przewodniczącego.

1. W roku 1967 profesor zwyczajny Karol Ostrowski przeszedł na emeryturę. Do tego czasu pełnił bez przerwy funkcję kierownika Katedry Prawa Finansowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po przejściu na emeryturę prowadził jeszcze przez dwa lata zajęcia dydaktyczne. Później skoncentrował się na pracy naukowej, która nadal pasjonowała go do ostatnich lat życia. Jej rezultatem było m.in. ukończenie wspomnianej monografii na temat hitlerowskiej polityki podatkowej w Generalnym Gubernatorstwie oraz opracowanie, dotyczące koncepcji „jedności administracji” Hansa Franka. W dalszym ciągu doskonalił swoje podstawowe dzieło: *Prawo finansowe, Zarys ogólny*, którego drugie wydanie ukazało się – jak wyżej wskazano – w 1972 roku, a więc w pięć lat po przejściu na emeryturę. Jego podstawowa cecha – twórczy niepokój i wynikające z jego skromności krytyczne spojrzenie na wszystko, czego dokonał, nie opuszczały go do ostatnich wręcz chwil życia.

2. Profesor zwyczajny dr Karol Ostrowski zmarł w dniu 5 listopada 1977 roku. Żegnali go na cmentarzu Rakowickim w dniu 10 listopada 1977 roku jego przyjaciele, koledzy i uczniowie.

Apoloniusz Kostecki